

*Vitajte
ve Valašském
muzeu
v přírodě*

V ROŽNOVĚ
POD RADHOŠTĚM

Mlýnská dolina

Mlýnskou dolinou přichází a sílí tlumený klapot, stačí málo, aby ti fantazie vykouznila nablízku venkovský mlýn na potoce, zdá se ti dokonce, že rytmický klapot je provázen praskotem vozů vysoko naložených obilím, za kterými zůstává na rozježděné cestě stružka vytroušeného zrní... Obrazotvornost bývá zrádná, avšak v Mlýnské dolině skutečně klope na náhonu převezený Tomkův mlýn z Velkých Karlovic. Právě spustili pro další skupinu návštěvníků proud vody přiváděné z Bečvy Rožnovskou strouhou starou více než tři sta let a soustavou důmyslně propojených koryt náhonem na velká mlýnská kola, lopaty se otáčejí na silné hřídeli a mlýn hude písničku o stále se opakujících slokách a vyzývá na vzrušující výpravu proti toku času...

Vodní mlýn postavil panský mlynář Jan Tomek v 18. století, kdy každé panství podporovalo výstavbu mlýnů, aby mělo kde zpracovávat poddanské naturální dávky obilí. Na mlynářské řemeslo se za věky nabalily nejrůznější pověsti, strašidelné i humorné. Jejich šířiteli bývali zejména krajánci, kteří nerozlučně k životu ve mlýně náleželi; chodívali s vandrovní knížkou od mlýna ke mlýnu a zastali jakoukoliv mlynářskou práci, všude vítání, protože dovedli, bajajové, zábavně vyprávět o svých zážitcích z vandrování.

Připomenul jsem si je, když jsem vstoupil do obytné části mlýna. „Tož vítajte všeci,“ zve nás na prahu paní mlynářka. Na peci se sporákem keramické, litinové i dřevěné nádoby, a jak přihodila na živý polenový oheň, místnost se plápolavě ozářila mihotavými paprsky a z koutů povyskočily ospalé stíny. Pravidelný tikot perpentyklu na nástěnných hodinách, zvenčí doléhá nepřestajný klapot mlýnského kola a ty nevtíravé zvuky dotvářejí důvěrně zateplené ovzduší, a já se do něj propadám jako do plástve včelího medu...

Nedá mi to, musím přihlédnout blíže chtěje poodhalit skrytá tajemství zručnosti předků - neboť co ještě podivuhodnější, všechny objekty v areálu Mlýnské doliny běží a točí se a vyrábějí užitečné věci, jsou i po staletích funkční.

Valcha na hrubou huňu zplstňuje utkanou vlněnou přízi těžkými kladivy za stálého přívalu horké vody a spařováním, ale než k tomu dojde, „ach

ach“, valchař se něco nadře, musí matérii několikrát vyjmout a natahovat a překládat, aby nakonec vyrobil sukno na oděvy, papuče, přikrývky.

Vodní pila jednoška (má jeden pilní list) z roku 1782 má dvě kola, jedno hnací, druhé pro zpětný chod, na která je nasměrována voda dřevěnými koryty, jejichž sklon je možno podle potřeby určit táhly z pilnice. Z jednošky vycházejí desky jako malované. A že potřebuje častou údržbu, je tu ještě malá dílna sloužící na úpravu pil, broušení a nýtování listů.

Olejářství patří k nejstarším zaměstnáním na valašském venkově. Olej se používal ke svícení, do kolomazí a barev, lněný olej - má prý léčebné účinky, však se též užíval jako omastek do pokrmů v době půstu, ve vylisovaném oleji si namáčeli lidé chléb, platil za pochoutku. Tlačil se ze lněného a konopného semene, z jader bukvic a švestek. Lisování byla namáhavá práce pro několik lidí.

Vtom buch! buch! buch! buch! zní Mlýnskou dolinou, to hamerní buchar vytrvale buší, jeho mohutná kola se vynořují z vodního náhonu a kladivo s nepřestajnou vytrvalostí tluče do železa. Oheň je tu udržován dřevěným uhlím. Na stěnách kovárny sada pérových zápustek pro vykování předmětu do stanoveného rozměru. A co ještě přibylo, co k černému řemeslu nedílně pa ří - milíř na pálení dřevěného uhlí a domek pro uhlíře.

Kovárna z Horní Lidče má zvláštní, trochu tajemnou atmosféru vonící železem, ne-li rovnou předpekším. U hamru pracovali obvykle čtyři kováři, na holém těle opásání koženými zástěrami, přízračně ozářeni odlesky ohnivých jisker odlétujících od jejich kladiv, bijí do rozžhaveného železa na kovadlině a vnucují mu svoji vůli - a hle, odolná hmota se jim poddává, podřídili si ji a z jejich rukou vycházejí vkusné výkovky domácího náradí.

Ohlížím se po pozoruhodných zařízeních v Mlýnské dolině: věru, že chytré mašinky! Avšak kdo není nadán technickou představivostí - já k takovým patřím - zírám na složitá soustrojí v údivu. Je vůbec možné, že je vyšpekulovali drobní řemeslníci bez vysokoškolského odborného vzdělání? Zato nadání zděděnou řemeslnou zručností, poučení zkušenostmi z denního styku s neobyčejnějším materiálem, kterému dokázali vtisknout duši? S bohatou lidovou obrazotvorností, inspirovanou soužitím člověka s přírodou po mnoho generací? Ale ano, nepochybně je tomu právě tak!

Procházím přes kamenný mostek se soškou svatého Jana Nepomuckého, patrona mlynářů, vorařů a lodníků. Stojí tu nehybně, ochránce před vodním živlem a bdí neúnavně, aby dílo řemeslníků nepostihlo neštěstí. Patří sem.

Na technické mechanismy navazuje velická stavba s fošnovými výplněmi, na štítových stranách dvoukřídlá vrata pro průjezd vozů. Je to stará vozovna ze Starých Hamrů - Ostravice, která v minulosti sloužila lesnímu hospodářství Těšínské komory - přes zimu tu odpočívaly vozy, bryčky, kočáry, přes léto sáně a povozy. Připojil jsem se k návštěvníkům a vstoupil do zvláštního světa. Po obou stranách mohutného prostoru kolové a potahové prostředky, věru ani nestačím přečíst popisky u žebříňáku, hnojníku, u ručních a potažních sání, jednoduchého žacího stroje lopafáku a bubnové mlátičky, a ještě je tu dvoukolový vozík s košatinou a plachtou taliga, kolečko, trakař, kára na převoz sudů... ovšem též zemědělské nářadí, lejta, vidle, hrábě, plužní kolečka, brány, dále k dopravě osob zase bryčky, sáně s prkennými postranicemi, vozy s košinou rakušáky a uheršťáky... Docela jsem se propadl do prohlídky exponátů, tak mne zaujaly, aniž jsem si povšiml, že skupina návštěvníků už vozovnu opustila. Uvědomil jsem si to, až s rámusem zapadla jedna vrata, ta vstupní, ve chvílce na druhé straně rozměrného prostoru zase výstupní, také žárovky zhasly a vozovna se utápí v příšeří řídce rozmělněném jenom skromně prosakujícím denním světlem škvírami mezi deskovými výplněmi stěn. Zapomněli na mne, ocitám se samotinký v strašidelném prostoru. Ani nestačím proniknout zrakem hustým šerem, když se rozlehne břeský hlas trubky a výkřik: „Hyjé! Hyjé!“ a málem za zády mi projede cvalem čtyřspreží s hasičskou stříkačkou, zdá se mi, že zahlédnu záblesk stříbrných přileb fešáckých požárníků, sotva stačím uskočit. Jenže rovnou před kola těžkého povozu, na korbě veze jakési okopaniny a za ním - jak je to možné, přece ve vozovně není špetka sněhu! - parádní sáně s vyšperkovaným spřežením, v košině si hoví pod kožišinami městské panstvo. Ještě jej vystřídal pevný fasuňkový vůz s oblouky pro plachtu, na formany já držím, formanka bývala vždy vážené povolání, formani obstarávali přepravu zboží, až na Dolní zemi a na Slováky jezdili a zase zpět se šindelem podomácky ustrouhaným, s putnami, škopky, též vozili ovčí vlnu, sušené ovoce ščípalky, brynzu, máslo roztopené v dřevěných sléváních, zpět zase brali uherské obilí námlivého zrna topolčanku... Bývali to statní chlapi, kteří se ani zbojníků nelekali, proto se jich drželi na cestách křiváčkáři, olejkáři, šňůrkaři, pláteníci, solní i podomní obchodníci. Za formany chodívali lidi na poradu, byli světaznalí... Avšak i formanský vůz projel a já stojím udiven, jaké divy a zázraky se dějí v setmělé staré vozovně... Leč vtom opět zaskřípají vrata, ta vstupní, a já se s úlevou prodírám proti proudu dalších zvědavých návštěvníků na světlo božího dne. Nu což, byla to moc zajímavá výprava do zašlých časů!

Ale ovšem, nemohu přece pominout rozměrné zděné stavení u Struhy, která přiváděla vodu od horního jezu Bečvy k panskému mlýnu a pivovaru! V roce 1858 zakoupil měšťan Čeněk Janík dům s bělírnou a sušírnou plátna; o tři roky později ji upravil na „dokonalou dílnu k bělení, škrobení, sušení a mandlování“ plátna. Tady se vyrábělo proslulé rožnovské plátno, známé široko daleko.

Během let 1889 do 1946 se majitelem stává továrník Carl Herliczka, jemuž na základě dekretů prezidenta republiky byla továrna na bělení a sušení plátna zkonfiskována. Po válce (1946) se staly vlastníkem objektu Slezské barvířské závody, a v roce 1987 konečně přešlo do vlastnictví rozlehlý, v té době již zanedbaný trakt Valašské muzeum v přírodě.

Co z toho napohled ne zrovna vábného fabriického stavení dovedli vytvořit rožnovští muzejníci, je obdivuhodné. Po nákladné rekonstrukci vznikl tu moderní interiér, jehož členitou prostorovou rozlohu by mohl závidět každý ústav podobného zaměření. „Sušák“, jak je dnes objekt nazýván odvozeně od svého minulého poslání, může vpravdě sloužit jako výstavní síň ne pouze pro uplatnění bohatého sbírkového fondu Valašského muzea, ale též jako galerie valašských výtvarných umělců. Takto se v Sušáku harmonicky propojují hodnoty dávné minulosti se současným světem.

Hned při první návštěvě Sušáku mne jeho atmosféra silně oslovila, zapůsobila na mne čímsi nedefinovatelným. Možná je to věčná touha člověka po návratu k pohodě, laskavosti, kráse, která tu dýchá pod vkusně renovovanými dřevěnými krovky. Ta barevná záplava krojů, umělecké obrazy a sochy na krajinné i figurální motivy předních českých výtvarníků s kořeny v tomto kraji, až rozmařilé množství uměleckých fotografických snímků zaznamenávajících neváhám říci s láskou, jak šel život v této hornaté končině!

Takto vznikl ve Valašském muzeu v přírodě z bývalé fabriky muzejní objekt výjimečné kvality, dokládající možnost propojení nejen věků, ale též překonaných představ o muzejnictví novodobými postupy.

Opouštím areál Mlýnské doliny s myšlenkami u všech těch dovedných řemeslníků a lidových umělců, kteří dokázali dávno před námi vytvořit důmyslné a přitom vzhledné mechanismy, vdechnout jim život a učinit z nich pomocníky člověka. Však kolikže se vždy vyskytovalo po valašských dědinách svérázných vynálezců, kteří se pokoušeli postavit turbinu či dokonce perpetuum mobile, na nejedné půdě vesnických chalup se jistotně ještě dnes povalují křídla a konstrukce tajně sestrojených eroplánů, které nikdy nevzlétly do vzduchu.

Nebylo dědiny, aby neměla svého samouka-vynálezce - žel, všichni skončili stejně: ještě tak při maškarádách, o masopustu nebo při kácení máje vyjeli místo s tradičním spřežením vykleštěných kozlů na nějakém tom samohybu vlastnoruční výroby. Určitě mezi námi dodnes žijí, propadlí do svých snů a představ. Avšak kolika takovým lidovým, byť nevyslyšeným talentům vděčí lidská civilizace za svůj pokrok!

Kdo to ty lidičky z hor a kotárů učil?“, ptáte se udiveně, když si prohlížíte valašskou výšivku, kraslice, gobelíny, keramiku, řezby. Nadání sáli z hlubochin věků, smysl pro krásu zdědili po staříčcích. Rádi se obklopují pěknými předměty, které jim slouží k dennímu životu. Hrnc s fuksiemi za oknem není jen tak nějaký hrnec, je pomalovaný vkusnými kresbami a reliéfy - vlastně je to keramika. Velikonoční kraslice vynalézavě zdobené. I ta obyčejná fajka, křivák, hůl umně upravené a jakousi odlišnou drobností zdobené. Není tu však přebujelé zdobnosti, pro něž je předmět jen zámlnkou k dekorativní samoučelnosti. Poslání a z toho vyplývající tvar věci nejsou přehlšeny - ozdoba je uměřená, jí se poslání a smysl předmětu dovršuje. Spouje se tu samovolně estetická složka se složkou funkční, aby věc denní potřeby netoliko sloužila, ale též lahodila oku. Avšak nechybí ani výtvoxy (třebas malůvky na skle, dřevoryty a dřevorezby), jejichž smysl spočívá výlučně v estetickém poslání, aby potěšily srdce.

Procházíš Mlýnskou dolinou a jako bys nadzvedl cíp věků; noříš se do lidských životů a příběhů, které se tu v minulosti odehrály a které promlouvají k dnešku přes hlubiny času. Je naprospěch jim naslouchat.

Amlýnské kolo nadále a vytrvale ukusuje z vyměřené časomíry... Klap-klap. klap...

